

Sigurd Fries †

22/4 1924–24/6 2013

Claes Sigurd Elias Fries föddes i Stockholm den 22 april 1924 som son till Robert Fries – föreståndare för Bergianska trädgården – och Nanna, född Curman. Sigurds studier vid Uppsala universitet resulterade i en filosofie kandidatexamen 1945, och tre år senare blev han filosofie magister i tyska språket, litteraturhistoria med poetik och fonetik samt, med högsta betyg, i nordiska språk. Efter en licentiatexamen 1953 disputerade han 1957 i nordiska språk på avhandlingen *Studier över nordiska trädnamn*, vilket omedelbart ledde till förordnande som docent. Han upprätthöll en docent-tjänst vid Uppsala universitet mellan 1957 och 1968 och vikarierade under kortare perioder på olika professurer vid Institutionen för nordiska språk. År 1968 utnämndes han till professor i svenska språket, särskilt nusvenska, vid det då nyinvidga lärosätet i Umeå. Han emeriterades 1988 men deltog långt därefter vid ämnets seminarier.

Sigurd var en av de pionjärer som bidrog till uppbyggnaden av det nya universitetet i norr. De nya professorerna och deras medarbetare hade åtskilligt att bestyra. Kursplaner skulle sammanställas, lärare och studenter rekryteras, utbildning i på den tiden stora grupper genomföras, forskning och forskarutbildning bedrivs liksom nya forskningsprojekt initieras. I samtliga dessa uppgifter engagerade sig Sigurd helhjärtat, och han trivdes uppenbarligen med det.

Sigurd bidrog också till att skapa ett fint ämnesbibliotek vid dåvarande Institutionen för nordiska språk med hjälp av gåvor och köp, och den språkliga litteraturen på Universitetsbibliotekets hyllor fylldes snabbt på. Sigurd blev dessutom 1969 föreståndare för Folkmåls- och folkminnesinstitutet för övre Norrland (FFÖN), en föregångare till Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå (DAUM) som nu tyvärr håller på att läggas ner.

Som forskare etablerade sig Sigurd Fries tidigt som dialektolog, namnforskare och språkhistoriker. Mest känd är Sigurd för forskningen om växtbenämningar, där dialektologiska, etymologiska och semantiska problem uppmärksammas.

Avhandlingen behandlar som sagt de nordiska trädnamnen – *trädbenämningar* skulle man med dagens terminologi säga. Rumsligt är per-

spektivet nordiskt, tidsmässigt är det djupt. Huvudsyftet är att ur flera perspektiv undersöka de neutrala avledningar av typen *äspe*, *birke* och *eke* som finns vid sidan av *asp*, *björk* och *ek*. Författaren menar att avledningarna av typen *äspe* är nordiska nybildningar. Frågan om betydelsen av *asp* i *Aspås* resp. *äspe* i *Äspeberga* diskuteras. I avhandlingen dras slutsatsen att både *asp* och *äspe* har en allmän betydelse 'asp' – den ofta i litteraturen indikerade distinktionen mellan *asp* i en allmänbetydelse och *äspe* i en betydelse 'ställe där det växer asp', 'aspdunge, aspskog' skulle alltså inte träffa rätt.

I en rad artiklar genom åren behandlar Sigurd kunnigt och mångsidigt olika benämningar på träd och andra växter. Älgräset har, visar Sigurd i en artikel, inte med älgar att göra utan med al, i en annan artikel kartläggs mer specifikt orden *al* och *alder* 'al' i nordiska dialekter, och i en tredje de dialektala formerna *havre* och *hagra* 'havre'. Viktigt i denna sist nämnda artikel är de iakttagelser Fries gör om de kulturförbindelser som de olika formerna indikerar. Sammanfattande perspektiv på de dialektala växtnamnen, deras semantik, ombildning och variation lämnas i en viktig studie publicerad i *Saga och sed* 1979.

Inflytelserik i denna del av produktionen är den bok som utgavs 1975, *Svenska växtnamn i riksspråk och dialekt*. Den består av tre fristående artiklar. Ur dialektologiskt perspektiv är genomgången av de folkliga växtbenämningarna i Linnés skrifter viktigast, där en omfattande och värdefull ordlista utgör stommen. Algernas svenska benämningar behandlas dialektgeografiskt och etymologiskt i en annan studie som inrymmer åtskilliga kniviga problem. Dessutom behandlas standardspråkets växtbenämningar i ljuset av benämningar i tidiga floror.

Ett antal språkgeografiska och ordhistoriska monografier måste uppmärksammas, främst två böcker från förra hälften av 1960-talet. I *Öländskt och uppsvenskt. En ord- och ortnamnshistorisk studie över uppsvenska drag på Öland och längs Götalands östkust* (1962) bidrar han på ett värdefullt sätt till beskrivningen av de språkliga spår som det gamla sveaväldets expansion söderut efter Östersjökusten resulterat i. Två år senare, år 1964, publicerade Sigurd ännu en monografi, *Stätt och stätta i Norden. Ett verbalabstrakts betydelseutveckling och ett bidrag till studiet av hägnadsterminologien*. Detta sistnämnda arbete utgör ett lysande exempel på vad man kan åstadkomma inom den forskningstradition som kallas Wörter und Sachen.

Ortnamn behandlas i flera av de nämnda studierna, främst i avhandlingen, men det finns också av Sigurds hand en rad mer renodlade ortnamnsarbeten. Ortnamn utefter kustfarleder intresserar honom mycket,

både äldre och yngre namn. I en artikel prövar Sigurd sålunda tolkningen av ett postulerat **Tör* i Sollentuna och det mer kända *Södertörn*. Önamnet *Tarv* i Umeå skärgård sätts i en studie in i ett sannolikt kommunikationssammanhang. Författaren etablerar här en betydelse 'något sönderrivet, sönderstyckat, litet obetydligt, ojämnt till formen' för det ord som ligger till grund för namnet, och fastslår därefter att *Tarv* sedan förhistorisk tid och under tidig medeltid utgjorts av några klippholmar som varit seglingsmärken för sjöfarande, helt enkelt ett slags synlig "klump" i farleden. En grupp yngre farledsnamn såsom *Rödkon*, *Bonden* och *Björn* behandlas i ett annat sammanhang. Hydronymerna *Sången* och *Sångan* återkommer i flera studier, både av de etymologiska förhållandena och av förhållandet mellan sjönamn och vattendragsnamn.

Mer sammanfattande perspektiv redovisas i inträdesföreläsningen i Vitterhetsakademien 1983 där ortnamn och bebyggelsehistoria i Övre Norrland står i centrum. Relationen mellan de nordnorrländska naturnamnen, främst ånamnen, som synes vara av hög ålder och de yngre bebyggelsenamn som här finns (namn på *-mark* och *-böle*) diskuteras, och analyseras i ljuset av paleoekologisk och arkeologisk evidens.

Carl von Linnés författarskap studerade Sigurd ur ett flertal aspekter, inte bara de växtbenämningarna som återfinns i Linnés skrifter utan också hans språk och stil där Sigurd byggde vidare på tidigare stiltforskning. Särskilt betydelsefull är en år 1966 publicerad uppsats om Linnés resedagböcker i relation till de tryckta reseskildringarna, där Fries finner en del nycklar till tidens språkhistoria och språksociala förhållanden. Bland annat understryks att dagböckerna ofta har en friskhet och omedelbarhet i stilen som gått förlorad vid bearbetning för trycket.

Det är med denna utgångspunkt inte underligt att Sigurd kom att ägna senare delen av sitt liv åt Linnés stilistiskt spänstiga dagbok *Iter Lapponicum* som den då tjugofemåriga resenären förde under resan i norra Sverige och utefter den finländska kusten 1732. Dagboken utgavs av Skytteanska Samfundet (2003–05) i tre omfångsrika volymer som först etablerar texten, ger fylliga kommentarer och dessutom återger dagboken i faksimile. Det var många som deltog i detta arbete, bl.a. makan Ingegerd, men Sigurd drog onekligen ett tungt lass.

Sammanfattningsvis kan konstateras att Sigurd Fries forskargärning är mångsidig och av hög kvalitet. Empiri av olika slag fokuseras, och här finns studier rörande fonologi och morfologi, ordbildning, ordhistoria, namn och en del annat. Talat och skrivet språk från olika tider behandlas, ett tidsdjup finns men också iakttagelser rörande senare tiders regionala svenska uppmärksammas. Teoretiskt och metodologiskt håller sig stu-

dierna innanför den traditionella nordistikens rāmärken där frågorna dock ibland läggs på en mer principiell nivå som när morfologisk förändring diskuteras ur systemperspektiv eller språksociala spörsmål tangeras. Sigurds vetenskapliga skrifter präglas av glasklar argumentation och ett enkelt språk men inte sällan spelar han på sitt karakteristiska sätt ner de egna forskningsresultaten. Sigurd var inte de stora ordens man.

Sigurd hade en hel del uppdrag utanför universitetet, bl.a. ledamotskap i tjugofem år i redaktionskommittén för nationalupplagan av August Strindbergs samlade verk och i den arbetsgrupp för svenska växtnamn som etablerades vid Svenska botaniska föreningen. Han var ledamot av ett antal lärda sammanslutningar: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur, Kungl. Skytteanska Samfundet och Kungl. Vetenskapssamhället i Uppsala. I arbetet vid dessa akademier deltog han så länge krafterna tillät.

Som forskarhandledare förde han många doktorander fram till disputation. Ämnena var också vitt skilda, och vittnar om Sigurds vetenskapliga öppenhet. Han var uppskattande och gav mycket beröm när han handledde. I varje fall i början av sin utbildningstid kunde man nog misstolka denna hans uppmuntrande handledning – var, kunde man inbilla sig, det man formulerat männe helt invändningsfritt? Emellertid – lärde man sig läsa Sigurds kroppsspråk och hans speciella retorik, och det gjorde man ju ganska snart, insåg man att när han aningen höjde högerhanden och milt sade: ”Man skulle möjligen kunna säga ...” (med betoning på ”möjligen”), ja då hade han egentligen sagt: ”Det här håller ju inte, det här måste skrivas om!” Det gällde att läsa av också det finstiltat.

Personligen var Sigurd generös, vänlig och uppmuntrande. Det är ett stort privilegium att ha fått ha en sådan människa som kollega och inspiratör – och som vän.

Sigurd Fries avled den 24 juni 2013, och hade då just fyllt 89 år.

Lars-Erik Edlund